

DALYKAS: Istorija

KLASĖS: 10–11

PAMOKOS TIKSLAS

Mokiniai gebės paaiškinti, kas yra energetinė nepriklausomybė, kokios grėsmės kyla Lietuvoje ir Europoje ir kokia yra geriausi sprendimai, siekiant energetinės nepriklausomybės.

SĄSAJA SU MOKOMUOJU DALYKU

Globalizacija ir pasaulis po 1990-ųjų. Valstybingumas. Žmogus ir aplinka.

ĮŽANGA

Trukmė 1 min.

Pristatoma pamokos tema.

PAMOKOS GAIRĖS

Įžanga

Mokiniai supažindinami su Valstybės saugumo departamentu.

I šaltinio nagrinėjimas

VSD grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2015 m.

II šaltinio nagrinėjimas

VSD grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2016 m.

III šaltinio nagrinėjimas

VSD grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2020 m.

IV ES energetinės nepriklausomybės aptarimas

Žiūrimas vaizdo įrašas bei vyksta diskusija pagal parengtus klausimus.

Apibendrinimas

Trukmė 5 min.

Mokytojas pristato pagrindinius būdus, kaip dabar galima stiprinti savo energetinę nepriklausomybę (AEI, energetinis efektyvumas, elektrifikacija ir skaitmenizacija) ir kad kiekvienas galime prie to prisidėti (pagal parengtas skaidres).

KAIP SUŽINOSIU, KAD PAVYKO PASIEKTI TIKSLĄ?

Mokiniai sugeba paaiškinti, kas yra energetinė nepriklausomybė, įvardija didžiausias grėsmes Lietuvos energetinei nepriklausomybei bei svarbiausius būdus, kurie gali padėti jos siekiant.

KERTINĖS SĄVOKOS

Energetinė nepriklausomybė.

RYŠIAI SU KITAIŠ MOKOMAISIAI DALYKAIS

Geografija (Ekonominės veiklos Europoje; Gamtos išteklių ir darnus jų naudojimas).

Ižanga

Trukmė 1 min.

1. Ižanga.

Energetinė nepriklausomybė – viena iš pagrindinių Lietuvos siekiamybių nuo pat nepriklausomybės atkūrimo pradžios. Po Sovietų Sąjungos griūties Lietuvos ekonomika bei energetikos sektorius vis dar buvo itin priklausomas nuo Rusijos. Dar 1990 m. ekonominė blokada aiškiai parodė, kad tokia priklausomybe gali būti naudojamasi ([LRT straipsnis, kuriame kalbinamas istorikas A. Jakubčionis](#)). Rusija siekė trikdyti įvairių Lietuvos energetikos projektų įgyvendinimą – apie kelis iš jų šiandien pakalbėsime detaliau.

Papildoma informacija [kontekstui apie SGD](#).

Detali pamokos eiga

Trukmė 39 min.

2. Ižanga.

Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamento (VSD) paskirtis – stiprinti Lietuvos nacionalinį saugumą, renkant informaciją apie rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes, pateikiant ją nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms ir šalinant šiuos rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes (A. Petrauskaitė, R. Kazlauskaitė-Markelienė, R. Gedminienė. *Šalies saugumas ir gynyba*. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016, p. 21). Viena iš VSD veiklų – kasmetinis rizikos veiksnių, pavojų ir grėsmių nacionaliniam saugumui ir valstybės interesams vertinimas.

Priklausomai nuo mokinių pasirengimo nuspręskite, ar dirbsite su visais šaltiniais. Esant poreikiui sumažinti nagrinėjamų šaltinių skaičių rekomenduojame atsisakyti 2020 m. VSD vertinimo.

3. I šaltinis – VSD grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2015 m.

Iš dalies *Energetinis saugumas*:

„Nepaisant 2014 m. Lietuvos gamtinių dujų sektoriuje įvykusių esminių teigiamų pokyčių, buvo stebimi koncerno „Gazprom“ bandymai išlaikyti įtaką Lietuvos gamtinių dujų rinkoje.

2014 m. Rusijos subjektai aktyviai kritikavo Lietuvos pasirinkimą statyti Klaipėdos SGD terminalą, taip pat įvairiais būdais siekė sukliudyti Baltijos regione kurti efektyviai funkcionuojančią, diversifikuotą gamtinių dujų rinką.

Trumpalaikėje perspektyvoje Lietuvos energetinį saugumą gali tiesiogiai veikti Rusijos politikų siekis stiprinti Kaliningrado srities energetinį saugumą. Rusijos vadovybė sieja Kaliningrado anklavo energetinio saugumo klausimą su Baltijos valstybių planais sinchronizuotis su kontinentinės Europos tinklais ir išskiria šias prioritetas Kaliningrado srities energetikos vystymo kryptis: (1) nauji elektros generavimo projektai; (2) vidinių ir išorinių srities elektros perdavimo linijų stiprinimas; (3) nepriklausomas nuo tranzito per Lietuvą gamtinių dujų tiekimas. <...>

Vidutinės trukmės perspektyvoje Lietuvos energetinį saugumą gali paveikti atominių elektrinių (toliau – AE) projektai Kaliningrado srityje ir Baltarusijoje. Baltijskaja AE statybos Kaliningrado srityje yra sustabdytos, tačiau pasikeitus aplinkybėms jos galėtų būti santykinai greitai atnaujintos. Astravo AE projektas Baltarusijoje 2014 m. buvo vykdomas neatsilikiant nuo grafiko. Darbų vykdymą skubina Baltarusijos institucijos, kurios yra politiškai motyvuotos kuo greičiau realizuoti šį branduolinės energetikos projektą. 2014 m. Astravo AE statybų aikštelėje buvo atliekami parengiamieji darbai, techniškai sudėtingi statybos darbai bus pradėti 2015 metais. Jeigu grafiko ir toliau bus laikomasi, pirmasis Astravo AE reaktorius turėtų būti parengtas eksploatuoti 2018 m., o antrasis – 2020 m.

VSD vertinimu, ekonominio sunkmečio sąlygomis Rusija vis tiek palaipsniui stiprins Kaliningrado srities energetinę sistemą ir nuosekliai investuos į atskirų objektų statybas Baltarusijoje, tačiau tuo pat metu reikš pretenzijas Lietuvai (per žiniasklaidą, įvairias tarptautines institucijas) dėl neva bloginamos Kaliningrado srities energetinio saugumo situacijos. Rusija toliau sieks silpninti Lietuvos (Baltijos šalių, ES) energetinį savarankiškumą: išnaudos politinę situaciją atskirose šalyse, Rusijai lojalius verslo subjektus, o viešojoje erdvėje formuos nuomonę, kad energetinė nepriklausomybė yra šalies gyventojams nereikalingas, neapsimokantis, neprotingas pasirinkimas“.

Klausimai ir atsakymai šaltiniui:

3.1. Kokius Lietuvos bei Baltijos šalių projektus Rusija kritikavo bei stengėsi trikdyti jų įgyvendinimą?

Klaipėdos SGD terminalą, Baltijos regione kurti diversifikuotą gamtinių dujų rinką, sinchronizacijos su Europa projektą.

Paaškinimas: Lietuva siekia atsijungti nuo BRELL (Baltarusijos, Rusijos, Estijos, Latvijos, Lietuvos) žiedo elektros sistemos. Šio žiedo elektros sistema veikia skirtingu dažniu nei kontinentinės Europos sistemos. Taigi, norint sujungti Baltijos šalių ir Europos sistemas reikia pakeisti elektros dažnį – tam vykdomas sinchronizacijos projektas.

3.2. Kaip manote, kodėl Rusija pasirinko trikdyti šių projektų įgyvendinimą?

Siekė, jog Lietuva naudotų kuo daugiau rusiškų dujų ir taip galėtų paveikti Lietuvos vidaus bei užsienio politiką.

3.3. Pasvarstykite, kaip Rusijos planuoti energetikos projektai galėtų paveikti Lietuvos energetikos sektorių? Užuomina: pigesnės elektros importavimas į Lietuvą.

Rusija, pasitelkusi naujus generavimo pajėgumus bei elektros perdavimo tinklus, galėtų Lietuvai parduoti pigesnę elektrą, taip stengdamasi priversti Lietuvos gamybinius pajėgumus neveikti, auginant energetinę priklausomybę.

4. II šaltinis – VSD grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2016 m.

Iš dalies *Ekonominis ir energetinis saugumas*:

„<...> Atsivėrus galimybėms importuoti pigesnę elektros energiją iš Švedijos, didėjo Rusijos (ir kitų trečiųjų šalių) energetikos kompanijų susidomėjimas galimybėmis eksportuoti elektrą iš Lietuvos ar per Lietuvą, ypač pasinaudojant „LitPol Link“ jungtimi. Į rusiškos elektros eksporto schemas siekė įsitraukti korporacija „Rosatom“, bandanti konkuruoti su išskirtines teises eksportuoti rusišką elektrą turinčiu koncernu „Inter RAO JES“ ir jau nuo 2013 m. aktyviai ieškanti partnerių Baltijos šalyse.

Paaiškinimai: LitPol Link – tarpvalstybinė elektros jungtis tarp Lietuvos ir Lenkijos. 1000 MW galios elektros jungtimi siekiama sujungti Lietuvą su kontinentinės Europos elektros energijos perdavimo grandine.

„Rosatom“ – Rusijos valstybinė atominės energetikos korporacija, vienijanti įmones ir mokslinių tyrimų organizacijas, įskaitant visas atominės srities civilines bendroves, branduolinės ginkluotės komplekso įmones, mokslinių tyrimų organizacijas ir Rusijos atominių ledlaužių laivyną.

Rusijos vadovybė itin jautriai reaguoja į pokyčius energetikos rinkoje ir į bet kokią šalies pozicijų silpnėjimą joje dėl kelių priežasčių:

- Pajamos iš energetinio sektoriaus (energetinių išteklių gavybos ir eksporto) yra pagrindinis finansavimo šaltinis svarbiausiems Rusijos valstybiniam projektams (tarp jų ir ginkluotųjų pajėgų modernizavimui) ir esminė priemonė palaikant vidaus politinį stabilumą;
- Energetinis dominavimas posovietinėje erdvėje Rusijai sudaro pagrindą įtakai išlaikyti ir jos vadovaujamų integracinių susivienijimų plėtrai. Konfliktinėse situacijose regiono šalių priklausomybę nuo Rusijos energetinių išteklių ir (arba) infrastruktūros Rusija gali panaudoti ir dažnai naudoja kaip vieną svarbiausių nekarinio poveikio priemonių;
- Nepaisant Rusijos pastangų diversifikuoti eksportą, svarbiausia jos prekybos energetiniais resursais rinka net ir ilgalaikėje perspektyvoje išliks Europa. Dvišaliais santykiais su šios rinkos dalyviais Rusija labai dažnai naudojasi kaip užsienio politikos tikslų įgyvendinimo ir geopolitinių interesų gynimo priemone;
- Baltijos jūros regione (ypač Lietuvoje) įgyvendinami infrastruktūros, finansiniai ir teisiniai pokyčiai energetinėje sistemoje vertinami kaip papildoma grėsmė Rusijos saugumui dėl Kaliningrado srities priklausomybės nuo energetinių išteklių tranzito per NATO šalį. <...>

Rusijos–Ukrainos konflikto kontekste taip pat sustiprėjo ES vidinę energetikos rinką stiprinantys integraciniai ir diversifikavimo procesai (ES Energetinės sąjungos projektas). ES vykdant bendrą energetikos politiką su trečiosiomis šalimis, Rusijos galimybės manipuluoti dvišaliais santykiais ir skirtingais ES šalių interesais labai sumažėtų. Rusija siekia sulėtinti šiuos procesus, viešojoje erdvėje diskredituodama ES Energetinės sąjungos idėją, taip pat siūlydama pasirinktoms ES šalims pelningus projektus ar sandėrius (pvz., dujotiekio „Šiaurės srautas“ plėtrą), kurie padeda kelti įtampą ES valstybių tarpusavio santykiuose, o įgyvendinti ilgalaikėje perspektyvoje užkirstų kelius didesnei diversifikacijai“.

Klausimai ir atsakymai šaltiniui:

4.1. Dėl kokių priežasčių Rusijos vadovybė jautriai reaguoja į pokyčius energetikos rinkoje?

(1) Pajamos iš energetikos yra strateginių projektų vystymo ir vidinio šalies stabilumo išlaikymo pagrindas; (2) posovietinės erdvės priklausomybė nuo Rusijos suteikia jai daugiau įtakos; (3) svarbiausia rinka net ir ilgalaikėje perspektyvoje išliks Europa; (4) papildoma grėsmė Rusijos saugumui dėl Kaliningrado.

4.2. Kokiais pagrindiniais būdais Rusija bando daryti įtaką europiniams sprendimams?

Viešojoje erdvėje diskredituodama idėjas, bet dar svarbiau – kiršindama ES valstybes tarpusavyje, siūlant išskirtines sąlygas ir bandant užkirsti kelią bendrai ES politikai.

4.3. Ataskaitoje pateiktos įžvalgos apie 2015 m. Vertindami šias įžvalgas šiandieniniame kontekste matote daugiau panašumų ar skirtumų?

Panašumų. Rusija yra vis dar labai priklausoma nuo pajamų iš energetikos ir šią sritį naudoja daryti įtaką (gerokai plačiau nei posovietinė erdvė). Taip pat, siekiama ES valstybes ir toliau kiršinti bei taip sugriauti bendrą ES politiką.

5. III šaltinis – VSD grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2020 m.

Iš dalies *Ekonominis ir energetinis saugumas*:

„<...> Nuo 2019 m. pradžios į Lietuvos suskystintų gamtinių dujų (SGD) rinką bando įsilieti Rusijos kompanija „Novatek“, kartu su „Gazprombank“ pradėjusi eksploatuoti Vysocko gamtinių dujų skystinimo terminalą. Prioritetinė kompanijos veiklos kryptis – SGD tiekimas Baltijos šalims per Klaipėdos terminalą mažiausia rinkos kaina (žema SGD kaina daro „Novatek“ pasiūlymus komerciškai patrauklius). Mažą kainą „Novatek“ galėjo pasiūlyti tik dėl Rusijos valdžios, turinčios tikslą užimti vis didesnę SGD rinkos dalį, SGD eksportui sudarytų sąlygų. Todėl „Novatek“ yra suinteresuota pasiekti šį strateginį tikslą – didinant prekybos per Klaipėdą apimtį ilgalaikėje perspektyvoje įsitvirtinti Baltijos šalių SGD rinkoje.

Nors „Novatek“ prisistato esanti privati, viena skaidriausiai Rusijoje veikiančių kompanijų, neabejotina, kad jos strategija ir veiklos tikslai derinami su Rusijos aukščiausios valdžios atstovais. Vienas „Novatek“ akcininkų – Rusijos oligarchas Genadijus Timčenka, kuriam JAV išdo departamentas taiko sankcijas, – priklauso V. Putinui artimų asmenų ratui. Dalį „Novatek“ akcijų valdo Rusijos valstybės kontroliuojamas koncernas „Gazprom“.

Klausimai ir atsakymai šaltiniui:

5.1. Kodėl kompanija „Novatek“ gali pasiūlyti pigias dujas?

Dėl jai Rusijos valdžios specialiai SGD eksportui sudarytų sąlygų.

5.2. Kaip mes žinome, kad ši kompanija nėra nepriklausoma?

Jai sudarytos specialios sąlygos, taip pat jos akcininkais yra oligarchas G. Timčenka ir „Gazprom“.

5.3. Ko siekia Rusija?

Stiprinti savo pozicijas Baltijos šalių rinkose ir tokiu būdu didinti jų priklausomybę.

Paaiškinimas: Gazprom – didžiausia Rusijos bendrovė ir didžiausia pasaulyje gamtinių dujų tiekėja, valdanti komercinį valstybinį banką Gazprombank.

6. ES energetinė nepriklausomybė.

6.1. Pažiūrėti vaizdo įrašą apie **ES energetinį saugumą**. Lietuviškus subtitrus įjungti galite naudodamiesi šia [instrukcija](#). Lietuviškų subtitrų išklotinę galite rasti [čia](#).

6.2. Aptarkite kokius veiksmus turėtų daryti ES siekdama energetinės nepriklausomybės nuo Rusijos?

6.2.1. Užsitikrinti dujų rezervus žiemai, koordinuoti rezervuarų užpildymą tarp skirtingų šalių.

6.2.2. Užsitikrinti naujus suskystintų dujų tiekėjus ir energijos gamybos būdus.

6.2.3. Užtikrinti naujas energetikos jungtis tarp šalių.

6.2.4. Didinti energetinį efektyvumą ir mažinti energijos švaistymą.

6.2.5. Didinti atsinaujinančių energijos išteklių pajėgumus.

6.3. Su mokiniais aptarkite, kokius teisingus žingsnius padarė Lietuva siekdama energetinės nepriklausomybės? Ko galėtume pasimokyti iš Europos ar galbūt Europa iš mūsų? Kodėl būtina atsiriboti nuo Rusijos tiekiamos energijos? (ES energetinei infrastruktūrai vizualizuoti galima naudoti skaidrėse pateiktą paveikslą).

Apibendrinimas

Trukmė 5 min.

7. Mokytojas pristato pagrindinius būdus, kaip dabar galima stiprinti savo energetinę nepriklausomybę (AEI, energetinis efektyvumas, elektrifikacija ir skaitmenizacija) ir kad kiekvienas prie to galime prisidėti (pagal parengtą skaidrę).

Šaltiniai

75 dienos ekonominės blokados – klastingas Sovietų Sąjungos planas kirto atgal jai pačiai: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1164609/75-dienos-ekonomines-blokados-klastingas-sovietu-sajungos-planas-kirto-atgal-jai-paciai>.

Developing EU energy independence: <https://www.youtube.com/watch?v=xbrx8MZm2oA>.

ES gamtinių dujų skirstymo tinklų žemėlapis: <https://tyndp2020.entsog.eu/>.

Mokslų sriuba: apie SGD paskirstymo stotį: <https://www.youtube.com/watch?v=KwCaV-4dvHw&t=31s>.

VSD grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2015 m.: <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2016/10/Gresmiu-vertinimas-2014.pdf>.

VSD grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2016 m.: <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2017/03/bendras-2015-gresmiu-vertinimas.pdf>.

VSD grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2020 m.: <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2020/02/2020-Gresmes-LT-.pdf>.